

РЕЗЕРВИ МАЙБУТНІХ ВИТРАТ І ПЛАТЕЖІВ: ВІДОБРАЖЕННЯ У ЗВІТНОСТІ

Удосконалено порядок розкриття інформації про резерв майбутніх витрат і платежів в розрізі його різновидів (резерву на відшкодування витрат на реструктуризацію та резерву наступних витрат на виконання зобов'язань за обтяжливим контрактом) у внутрішній звітності підприємства з метою підвищення її аналітичності для прийняття відповідних управлінських рішень

Постановка проблеми. Потреба в інформації про результати діяльності та фінансове становище суб'єкта господарювання зумовлюють доцільність складання ним звітності. Саме завдяки аналізу показників фінансової звітності можна отримати таку інформацію, що дозволяє користувачам оперувати даними про облікові резерви. Проте питанню облікового відображення резервів у звітності підприємства на державному рівні приділяється недостатньо уваги. Так, М.О. Козлова [4, с. 144-145] зазначає, що існують проблеми у діючих формах зовнішньої звітності підприємства. Крім того, потребує розкриття вплив результатів резервування на показники звітності, розробка відповідних форм внутрішньої звітності та коригування існуючих форм зовнішньої звітності.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанню облікового відображення облікових резервів у звітності підприємства приділили увагу у своїх наукових дослідженнях такі вчені, як: Ю.А. Верига [2], С.М. Дячек [3], М.О. Козлова [4], М.Ю. Медведєв [5], Орищенко М.М. [6], В.С. Терещенко [9] та інші. Не применшуючи їх внесок у розробку даного аспекту, вважаємо, що питання відображення видів резервів майбутніх витрат і платежів у зовнішній та внутрішній звітності підприємства потребує свого подальшого дослідження. Виступаючи важливим інструментом управління та базуючись на даних бухгалтерського обліку як системи суцільного та безперервного документального оформлення господарських операцій, звітність відображає і дає змогу оцінити результати діяльності, прогнозувати напрями підвищення ефективності господарювання і пропонувати необхідні для управління рішення в частині облікових резервів підприємства.

Вище сказане підтверджує доцільність подальшого розгляду питання щодо особливостей відображення операцій, пов'язаних із формуванням і використанням різних видів резервів майбутніх витрат і платежів у звітності підприємства. Отже, **метою дослідження** є розглянути та визначити особливості відображення операцій з формування і використання резерву майбутніх витрат і платежів у звітності підприємства.

Викладення основного матеріалу дослідження. Інформація щодо резервування знаходить своє відображення у наступних формах фінансової звітності: баланс (ф. №1), звіт про фінансові результати (ф. № 2) в частині понесених витрат на формування відповідного резерву, звіт про рух грошових коштів (ф. № 3) в частині грошових коштів, якими забезпечується покриття резерву, примітки до річної фінансової звітності (ф. № 5). У звіті про власний капітал (ф. № 4) результати операцій з формування і використання резервів майбутніх витрат і платежів не знаходять свого відображення.

Перейдемо безпосередньо до особливостей облікового відображення резервів майбутніх витрат і платежів у кожній із вище зазначених форм звітності.

У світовій практиці переважає підхід відображення резервів майбутніх витрат і платежів в окремому розділі балансу, займаючи проміжну позицію між власними і позиковими джерелами (це можна простежити і у чинній формі балансу [4, с. 147; 9, с. 151]).

У свою чергу, пропонуємо розглянути даний аспект детальніше на досвіді Російської Федерації та Республіки Білорусь.

Відповідно до Наказу Міністерства фінансів Російської Федерації "О формах бухгалтерской отчетности организаций" від 22.07.03 № 67н. [8] інформація про залишки резервів майбутніх витрат і платежів знаходить своє відображення у розділі V "Краткосрочные обязательства", рядок 650. Тобто у балансі підприємств Російській Федерації залишки за даними резервами відображаються загальною сумою без будь-якої деталізації по їх видах, що на нашу думку, не забезпечує достатнього рівня аналітичності балансу. Крім того, підтримуємо позицію В.С. Терещенко [9, с. 151-152], що відображати інформацію про резерви майбутніх витрат і платежів у даному розділі (так само як і в розділі довгострокових зобов'язань) не доцільно враховуючи те, що, по-перше, хоча переважна більшість таких резервів формується строком не більше ніж на один рік, проте є деякі види резервів майбутніх витрат і платежів, які можуть мати залишки (наприклад, резерв виплат відпусток, резерв матеріального заохочення), що переходять на наступний рік, по-друге, резерви майбутніх витрат і платежів не є зобов'язанням, а є їх можливим наслідком.

Відповідно до Постанови Міністерства фінансів Республіки Білорусь "О годовой бухгалтерской отчетности организаций" від 17.02.2004 року №16 [7] інформація про залишки резервів майбутніх витрат і платежів розкривається у розділі IV "Доходы и расходы" (ряд. 610). Як і в попередньому випадку, такий підхід вважаємо неприйнятним для впровадження на території нашої держави.

Вітчизняні вчені надають відмінні від закордонної практики Росії та Білорусі пропозиції в даній сфері. Так, зокрема, В.С. Терещенко вважає, що резерви майбутніх витрат і платежів приймають участь у формуванні власних оборотних коштів суб'єкта господарювання і пропонує інформацію про залишки цих резервів, що були сформовані на підприємстві, наводити у першому розділі балансу разом з такими видами власного капіталу як статутний, пайовий, додатковий капітал, обґрунтовуючи це тим, що підприємство має право власності на них до того моменту, коли вони будуть витрачені за цільовим призначенням [9, с. 153-154]. Таку позицію не підтримуємо і вважаємо за доцільне відображати резерви майбутніх витрат і платежів у балансі окремо від власного капіталу та зобов'язань підприємства, адже у чистому вигляді вони не належать до жодного із них. Такої ж думки притримується і М.О. Козлова [4], яка зазначає, що їх необхідно відображати в окремому розділі "Резерви майбутніх витрат і платежів".

У чинній формі балансу підприємства забезпечення (резерви) майбутніх витрат і платежів мають своє безпосереднє відображення в розділі II пасиву балансу "Забезпечення витрат і платежів" у рядках: 400 "Забезпечення виплат персоналу" та 410 "Інші забезпечення".

Така структура пасиву балансу стосовно видів резервів майбутніх витрат і платежів, на нашу думку, є недосконалою: по-перше, у цьому ж розділі наводиться інформація про цільове фінансування, що не відповідає назві даного розділу, по-

друге, не розкривається в достатній мірі інформація про залишки резервів майбутніх витрат і платежів у розрізі його видів на підприємстві. Про недоцільність включення до даного розділу інформації про цільове фінансування наголошують М.О. Козлова та В.С. Терещенко [9, с. 155]. Так, М.О. Козлова посилаючись на П(С)БО 2 (ст. 45), в якому зазначається що в Балансі у складі забезпечень (резервів) наступних витрат і платежів відображаються нараховані у звітному періоді майбутні витрати та платежі, величина яких на дату складання балансу може бути визначена тільки шляхом попередніх (прогнозних) оцінок, а також залишки коштів цільового фінансування та цільових надходжень, які отримані з бюджету та інших джерел, вказує на те, що таке змішування є невиправданим або вимагає зміни назви II розділу пасиву [4, с. 47].

Враховуючи вище сказане пропонуємо удосконалити існуючу форму балансу (табл. 1).

Таблиця 1. Витяг з Балансу

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
II Резерви майбутніх витрат і платежів			
Резерв виплат персоналу	400		
Резерв призового фонду**	401		
Резерв на виплату джек-поту, не забезпеченого сплатою участі у лотереї**	402		
Резерви гарантійних зобов'язань	410		
Інші резерви	420		
Усього за розділом II	430		

Примітка: курсивом виділено вписувальні рядки, які заповнюються лише у разі потреби

Так, у рядку 400 “Резерв виплат персоналу” будуть відображатися залишки на дату балансу сформованого на підприємстві резерву виплат персоналу, тобто кредитове сальдо за субрахунком 471; у рядку 410 “Резерв гарантійних зобов'язань” будуть наводитися залишки на дату балансу сформованого на підприємстві резерву гарантійних зобов'язань, тобто кредитове сальдо за субрахунком 473; у рядку 420 “Інші резерви” відображаються залишки резервів, які обліковуються на субрахунках 472, 474, 477, 478, 479 з врахуванням внесених нами пропозицій змін до Плану рахунків.

Варто зазначити, що було виділено окремі статті балансу для двох різновидів резерву майбутніх витрат і платежів, які найчастіше формуються підприємствами. Інформація стосовно всіх інших різновидів резерву майбутніх витрат і платежів, що можуть формуватися на підприємстві добровільно за рішенням керівництва, зведена у рядку 420 балансу.

Крім того, підтримуємо позицію В.С. Терещенко [9, с. 216], щодо виділення у Балансі вписувальних рядків, які заповнюються у випадку потреби.

Вважаємо, що така побудова балансу в частині резервів майбутніх витрат і платежів посилює його аналітичність та можливість проведення контролю та аналізу стосовно його величини у розрізі різновидів і, у свою чергу, не є громіздкою. У свою чергу, завдяки таким змінам в пасиві балансу, на нашу думку, можна буде чітко проаналізувати динаміку сум резервів майбутніх витрат і платежів за декілька періодів.

У Звіті про фінансові результати (ф. № 2) наслідки здійснених операцій в частині резервів майбутніх витрат і платежів знаходять відображення у складі:

- адміністративних витрат (ряд. 070);
- витрат на збут (ряд. 080);
- інших операційних витрат (ряд. 090).

У Звіті про рух грошових коштів (ф. №3) як витрачання грошових коштів на оплату:

- товарів, робіт, послуг (ряд. 090);
- працівникам (ряд. 105);
- відрахувань на соціальні заходи (ряд. 125);
- зобов'язань з інших податків і зборів (ряд. 130);
- інші витрачання (ряд. 145).

У Примітках до річної фінансової звітності (ф. №5) знаходять своє безпосереднє відображення у розділі VII “Забезпечення і резерви”.

У чинній практиці у даному розділі здійснюється висвітлення інформації про них у розрізі їх видів, з деталізацією щодо їх залишку на початок і кінець звітного періоду, збільшення та використання (зменшення) протягом звітного періоду, а також сторно невикористаної суми у звітному році і сума очікуваного відшкодування витрат іншою стороною, що врахована при оцінці резерву [1, с. 433].

На погляд В.С. Терещенко [9, с. 156] назва вище зазначеного розділу є дещо некоректною, оскільки забезпечення мають резервну природу і пропонує назвати VII розділ одним словом “Резерви”. Погоджуємося із такою позицією, так як це сприятиме уникненню плутаними між вище зазначеними поняттями.

Крім того, В.С. Терещенко [9, с. 156], М.О. Козлова [4, с. 155] акцентують увагу на недосконалої існуючої форми Приміток до річної фінансової звітності. Зокрема перша зазначає, що чинна на сьогодні форма Приміток не відображає резерви, сформовані на підприємстві, як цілісну систему; не дає можливості користувачам, як зовнішнім, так і внутрішнім, проводити аналіз стану цієї системи; не дає можливості управлінському персоналу здійснювати своєчасний контроль за формуванням та використанням зарезервованих коштів і надають свої пропозиції щодо її удосконалення. Підтримуємо позицію вчених, а також вважаємо за доцільне внести до діючої форми Приміток до річної фінансової звітності (ф. № 5) додаткові рядки запропоновані В.С. Терещенко.

В цілому особливості відображення наслідків операцій в частині резервів майбутніх витрат і платежів у формах фінансової звітності №1, 2, 3 можна показати за допомогою табл. 2.

Таблиця 2. Відображення наслідків операцій в частині резервів майбутніх витрат і платежів у Балансі, Звіті про фінансові результати та Звіті про рух грошових коштів

Показник	Зменшення по статті	Збільшення по статті
1	2	3
Форма №1 “Баланс”		
Поточні зобов'язання	Погашення зобов'язань	Нарахування зобов'язань за рахунок резерву
Забезпечення (резерв) майбутніх витрат і платежів	Використання, зменшення суми резерву	Формування, донарахування резерву
Оборотні активи	Використання на цілі відповідно до яких сформовано резерв	—
Форма №2 “Звіт про фінансові результати”		
Адміністративні витрати	Зменшення суми резерву	Формування, донарахування резерву
Витрати на збут		
Інші операційні витрати		
Інші операційні доходи	—	Списання зайво нарахованої суми резерву на доходи

1	2	3
Форма №3 "Звіт про рух грошових коштів"		
Витрачання коштів в результаті операційної діяльності в частині оплати: – за товари, роботи, послуги; – працівникам; – відрахувань на соціальні заходи; – зобов'язань з інших податків і зборів; – інших витрачання	Покриття резерву майбутніх витрат і платежів грошовими коштами	—

Дані таблиці показують особливості облікового відображення операцій з формування та використання відповідного резерву, результати яких знаходять своє безпосереднє або опосередковане висвітлення в тій чи іншій формі звітності.

Варто зазначити, що незважаючи на те, що існує цілий ряд форм фінансової звітності підприємства, не втрачає своєї актуальності питання доцільності розробки відповідних додаткових форм внутрішньої звітності суб'єкта господарювання.

У підтвердження цього відмітимо, що М.О. Козлова [4, с. 155] і В.С. Терещенко [9, с. 159] наголошують на необхідності проведення аналізу резервної системи підприємства і визначення рівня резервного захисту суб'єкта господарювання, а також для проведення своєчасного контролю за використанням резервів користувачам фінансової звітності, у першу чергу управлінському персоналу. Для цього необхідно отримати дані про залишки резервів на певну дату, а процес їх використання не один раз на рік (враховуючи те, що Примітки складають один раз на рік), а постійно впродовж року.

Враховуючи те, що основним призначенням внутрішньої звітності в цілому є задоволення потреб управлінців будь-якого рівня в детальній інформації про певні аспекти діяльності підприємства для прийняття ними обґрунтованих рішень, тому її розробка в частині облікових резервів підприємства, в тому числі і резерву майбутніх витрат і платежів у розрізі його різновидів, дасть змогу забезпечити ефективну політику облікового резервування та його контролю.

У свою чергу, М.О. Козлова пропонує виділити декілька об'єктивних передумов, що зумовлюють необхідність складання внутрішньої звітності підприємства щодо облікових резервів (рис. 1).

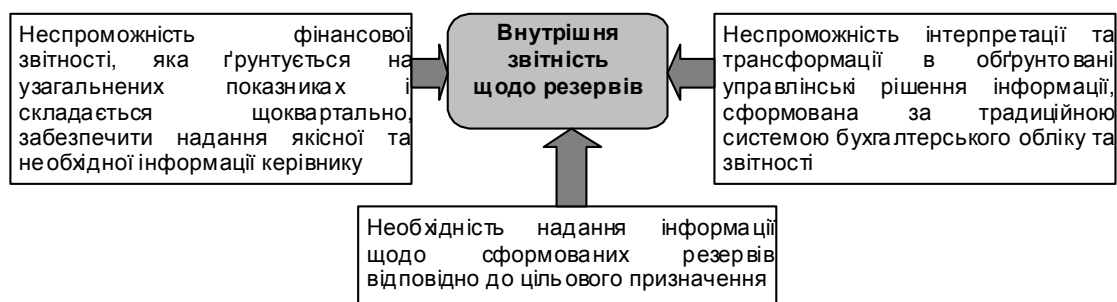

Рис. 1. Передумови, що зумовлюють складання внутрішньої звітності щодо резервів визначені М.О. Козловою [4, с. 157]

Вище зазначено підтверджує доцільність розробки форм внутрішньої звітності підприємства в частині формування і використання різновидів резерву майбутніх витрат і платежів з врахуванням їх специфіки.

Враховуючи те, що вище зазначеним вченим [4, с. 161] було розроблено ряд форм внутрішньої звітності в частині забезпечення моніторингу покриття резервів реальними активами (Звіт ПР-1 щодо надходження грошових коштів на поточний рахунок; Звіт ПР-2 “Аналітичний внутрішній звіт про рух грошових коштів на поточному рахунку підприємства”; Звіт ПР-3 – “Звіт про залучення резервних коштів на покриття дефіциту оборотних коштів”), а також в частині висвітлення особливостей стану та руху резервів підприємства як в цілому, так і у розрізі окремих його видів (Звіт Р-1 “Про стан резервів, включених до балансу на __200__ р. і зміни, що відбулися протягом періоду”; Звіт Р-2 “Про стан резерву на гарантійний ремонт та гарантійне обслуговування”; Звіт Р-3 “Про наявність та рух резервного капіталу”), пропонуємо приділити увагу лише тим видам резервів майбутніх витрат і платежів, які не набули свого повного розкриття. Для цього, вважаємо за доцільне, розробити систему показників, що забезпечать розкриття інформації, яка дасть змогу керівництву підприємства приймати більш обґрунтовані рішення щодо перспективи резервної політики підприємства, а в разі надання її зовнішнім користувачам – свідчитиме про рівень резервного захисту бізнесу, що надасть можливість:

- сформуванню позитивну репутацію підприємства через зростання цінності бренду, економію ресурсів на вирішенні проблем з органами влади та контролю, налагодження нових партнерських відносин;
- одержати більшу можливість для залучення інвестиційного капіталу;
- забезпечити стабільність розвитку підприємства в довготривалій перспективі.

Пропонуємо форми внутрішньої звітності із показниками, які, на нашу думку, повинні бути зазначені у ній та проаналізовані для того, щоб забезпечити ефективність та доцільність внутрішньої звітності суб’єкта господарювання (табл. 3, 4).

Таблиця 6. Звіт про стан та рух резерву наступних витрат на виконання зобов’язань за обтяжливим контрактом на “31” грудня 2011 р.

№ з/п	№ та дата укладання договору, у якому зазначено відповідне зобов’язання	Тривалість строку дії договору	Річна сума орендної плати за договором, грн.	Роки по порядку, починаючи з яких орендар змушений сплачувати оренду плату за оренду об’єкта, використання якого перестало приносити йому економічну вигоду	Сума штрафних санкцій за односторонню відмову від зобов’язань, що передбачена договором, грн.	Собівартість виконання зобов’язань у кожному році, грн.	Період нарахування	Частота відрахувань до резерву	Формування резерву		Використання резерву		Залишок резерву на кінець періоду, грн.
									Дата	Сума, грн.	Дата	Сума, грн.	
1	№23 від 01.01.09р	3 роки	700 000,00	2010р. та 2011 р.	2 100 000,00	700 000,00	01.01.10р. - 01.01.12р.	щомісячна	01 числа щомісячно 2010-2011 р	58 333,33*24	31.12.10 р., 31.12.11р.	1 400 000,00	I
2	№24 від 01.01.10р	2 роки	100 000,00	2011р.	200 000,00	100 000,00	01.01.11р. - 01.01.12р.	щомісячна	01 число щоміс прот 2011 р.	8333,33 *12	31.12.11р.	1000 000,00	I

*Пархомчук О.О. Резерви майбутніх витрат і платежів:
відображення у звітності*

Вважаємо, що впровадження на практиці даної форми внутрішньої звітності допоможе забезпечити належний рівень аналітичності з метою прийняття обґрунтованих рішень щодо доцільності формування, а також проконтролювати повноту та правильність формування та використання резерву наступних витрат на виконання зобов'язань за обтяжливим контрактом.

Таблиця 7. Звіт про стан та рух резерву на відшкодування витрат на реструктуризацію на "31" грудня 2010 р.

№ з/п	№ та дата затвердженого керівником підприємства плану на реструктуризацію	Перелік заходів, визначений згідно плану реструктуризації підприємства	Строки виконання даних заходів	Загальна сума витрат, що спричинені нею грн.	В тому числі сума прямих витрат, грн.	Дата оприлюднення плану реструктуризації	Період нарахування резерву	Частота відрахувань до резерву	Формування резерву		Використання резерву		Залишок резерву на кінець періоду, грн.
									Дата	Сума, грн.	Дата	Сума, грн.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	№ 11 від 01.01.10р.	вихідна допомога працівникам; нарахування і сплата штрафів контрагентам за порушення умов договору через проведення реструктуризації підприємства	2010 рік	100 200,00	90 000,00	01.01.10р.	01.01.10р. – 01.01.11р.	щомісячна	01 числа щомісяця протягом 2010р.	7 500,00*12	31.12.10р.	90 000,00	-
2	№12 від 01.01.10р.	нарахування і сплата фінансових штрафів до бюджету через проведення реструктуризацією	2010 рік	70 000,00	30 000,00	01.01.10р.	01.01.10р. – 01.01.11р.	щомісячна	01 числа щомісяця протягом 2010р.	2 500,00*12	31.12.10р.	30 000,00	-

Розробка і застосування на практиці даної форми внутрішньої звітності, на нашу думку, допоможе забезпечити ефективну систему прийняття обґрунтованих управлінських рішень та контролю в частині даного різновиду резерву майбутніх витрат і платежів.

Отже, підсумовуючи все вище сказане вважаємо, що резерв майбутніх витрат і платежів формуються для досягнення оперативно-тактичних цілей підприємства: мінімізації впливу ризикових подій, формування фінансового результату, створення умов розвитку підприємства, підвищення його конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості, питанню відображення операцій в частині даного виду облікових резервів підприємства в звітності повинна приділятися велика увага з боку керівників та обліковців.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вагомою проблемою є недосконалість існуючих та відсутність в обліку спеціально розроблених форм звітності, які б відображали особливості формування та використання резервів майбутніх витрат і платежів у розрізі його видів.

Запропоновані шляхи удосконалення балансу (ф. № 1) та розроблені спеціальні форми внутрішньої звітності в частині резерву наступних витрат на виконання зобов'язань за обтяжливим контрактом та резерву на відшкодування витрат на реструктуризацію (звіт про стан та рух резерву наступних витрат на виконання зобов'язань за обтяжливим контрактом та звіт про стан та рух резерву на відшкодування витрат на реструктуризацію відповідно), сприятимуть забезпеченню належного рівня аналітичності з метою прийняття обґрунтованих рішень щодо доцільності формування, а також підвищенню ефективності контролю повноти і правильності формування та використання відповідних резервів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бухгалтерський фінансовий облік [текст]: підручник для студентів спеціальності "Облік і аудит" вищих навчальних закладів [Ф.Ф. Бутинець та ін.]; під заг. ред. [і з передм.] Ф.Ф. Бутиця. – 8-ме вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП "Рута", 2009. – 912 с.

2. *Верига Ю.А.* Резерви підприємств України: облік і подання інформації у звітності / Ю.А. Верига // Вісник ЖДТУ. Економічні науки. – Житомир, 2003. – № 4 (26). – С. 52-58.

3. *Дячек С.М.* Відображення в бухгалтерському обліку та аналіз резервів молокопереробних підприємств АПК: автореф. дис. на здобуття наукового ступеню канд. екон. наук.: спец. 08.06.04 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит" / С.М. Дячек. – Київ. – 2008. – 22 с.

4. *Козлова М.О.* Облік і контроль процесу резервування (на прикладі діяльності великих промислових підприємств України): дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Козлова Марія Олегівна. – К., 2006. – 203 с.

5. *Медведев М.Ю.* Общая теория учета: естественный бухгалтерський и компьютерный методы / М.Ю. Медведев. – М.: Издательство "Дело и Сервис", 2001. – 752 с.

6. *Орищенко М.М.* Облік і аудит резервів капіталу: методологія та організація: автореф. дис. на здобуття наукового ступеню канд. екон. наук: спец. 08.06.04 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит" / М.М. Орищенко. – Київ, 2009. – 20 с.

7. Постановление Министерства финансов Республики Беларусь "О годовой бухгалтерской отчетности организаций" от 17.02.2004 г. №16. – Режим доступу: <http://www.pravo.by>.

8. Приказ Минфина России "О формах бухгалтерской отчетности организаций" от 22.07.03. – Режим доступу: <http://nizhstat.gks.ru/statrep/DocLib/67n.doc>.

9. *Терещенко В.С.* Бухгалтерський облік забезпечень майбутніх витрат і платежів: теорія та методика: дис... канд. наук: 08.00.09 / Терещенко Вікторія Сергіївна. – К., 2008. – 166 с.